Rekomendacijos dėl persekiojimo prevencijos ir reagavimo į jį

Ilona Laurinaitytė
Ilona Michailovič
Liubovė Jarutienė

LIETUVOS SOCIALINIŲ MOKSLŲ CENTRO TEISĖS INSTITUTAS

Rekomendacijos dėl persekiojimo prevencijos ir reagavimo į jį

LIETUVOS SOCIALINIŲ
MOKSLŲ CENTRO
TEISĖS INSTITUTAS

Vilnius, 2022

Autorės (Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas):

Prof. dr. Ilona Laurinaitytė, projekto vadovė

Doc. dr. Ilona Michailovič

Dokt. Liubovė Jarutienė

Kalbos redaktorė dr. Dalia Gedzevičienė
Leidinio dizaino kūrėjas ir maketuotojas Tadas Bujanauskas
Viršelis sukurtas Ritos Kazanavičiūtės nuotraukos pagrindu
Leidinio leidybos koordinatorius Justinas Paliauka

Lietuvos mokslo taryba

Projektą „Persekiojimas artimoje aplinkoje: suvokimas, paplitimas ir reagavimo į jį galimybės Lietuvoje“ (PERARA) ir jo pagrindu parengtų rekomendacijų leidybą pagal konkursinių prioritetinių mokslinių tyrimų programą „Gerovės visuomenė“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S-GEV-21-4.

Rekomendacijose atsižvelgta į Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Nacionalinės teismų administracijos, Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros, Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Lietuvos probacijos tarnybos pastabas ir komentarus.

ISBN 978-609-8324-02-0

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

LIETUVOS SOCIALINIŲ MOKSLŲ CENTRO TEISĖS INSTITUTAS

© Ilona Laurinaitytė,
Ilona Michailovič, Liubovė Jarutienė, 2022
© Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas, 2022

Turinys

5 **Įžanga**

5 **Kas yra persekiojimas?**

7 **Persekiojimo Lietuvoje charakteristikos ir sukeliamos pasekmės**

8 **Rekomendacijos institucijoms**

8 Bendro pobūdžio rekomendacijos

10 Rekomendacijos Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai, Nacionalinei teismų administracijai, Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai ir Policijos departamentui prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos

13 Rekomendacijos Lietuvos probacijos tarnybai ir Kalėjimų departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos

16 Rekomendacijos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai bei socialinę pagalbą teikiančioms institucijoms

17 **Rekomendacijos visuomenei**

17 Ką daryti susidūrus su persekiojimu?

17 Rekomendacijos persekiojimą patyrusiam asmeniui

18 Asmeninio saugumo plano sudarymas

a) Bendrosios rekomendacijos
b) Būtini veiksmai kuriant saugumo planą
c) Saugumas internete
d) Saugus naudojimasis telefonu
e) Neatidėliotini veiksmai

24 **Naudingos nuorodos, susidūrus su persekiojimo atveju**

24 Pagalbą reglamentuojantys teisės aktai

25 Pagalbą teikiančių įstaigų ir organizacijų kontaktai

26 **Literatūra**

Įžanga

Per porą paskutinių dešimtmečių persekiojimo reiškinys tampa vis labiau pastebimas, sulaukia vis daugiau specialistų, mokslininkų ir visuomenės dėmesio. Pažymėtina, kad šios problemos mastai auga, o ypač prie to prisideda sparti skaitmeninių technologijų plėtra. Nuo persekiojimo nėra apsaugotas nė vienas visuomenės narys, tačiau didžioji dalis persekiojimo atvejų yra glaudžiai susiję su smurto artimoje aplinkoje apraiškomis. Persekiojimas yra paplitęs reiškinys ne tik užsienio šalyse, bet ir Lietuvoje. Kaip rodo mūsų šalyje atlikto reprezentatyvaus tyrimo (Laurinaitytė et al., 2022a, 2022b) duomenys, net 17,5 proc. asmenų bent kartą per savo gyvenimą patys patyrė persekiojimą, o 25,1 proc. nurodė tokių asmenų pažįstantys tarp savo artimų žmonių. Akivaizdu, kad tiek kalbant apie smurto artimoje aplinkoje prevenciją, tiek ir apie visuomenės narių saugumą apskritai, svarbu suprasti persekiojimo reiškinį, jo daromą poveikį ir mokėti tinkamai į jį reaguoti tiek individualiu, tiek ir instituciniu lygmenimis. Atitinkamai šio leidinio tikslas – pateikti rekomendacijas suinteresuotoms institucijoms (teisėsaugos institucijoms, Lietuvos Respublikos ministerijoms bei joms pavaldžioms įstaigoms), nevyriausybinėms organizacijoms bei plačiajai visuomenei dėl sėkmingo reagavimo į persekiojimą, pagalbos nukentėjusiems nuo persekiojimo asmenims teikimo, jų saugumo užtikrinimo ir prevencinio darbo galimybių įvairiose asmenų grupėse. Šios rekomendacijos yra parengtos remiantis Lietuvoje atlikto išsamaus tyrimo rezultatais[1] ir užsienio šalių mokslu grįsta gerąja praktika.

Kas yra persekiojimas?

Bendrai pripažįstama, kad persekiojimas yra laike besitęsiantis, dažniausiai piktybiškumu pasižymintis elgesys, pasikartojantis bent du kartus (Purcell et al., 2004). Pirmieji persekiojimo apibrėžimai orientavosi tik į persekiotojo elgesį (Meloy & Gothard, 1995), bet vėliau buvo papildyti aukos reagavimo ypatumais (Mullen et al., 1999). Persekiojimo sąvoką sunku apibrėžti visų pirma dėl jos taikymo apibūdinant gana platų elgesio ir situacijų diapazoną. Vis dėlto nors vieno visuotinai priimtino persekiojimo apibrėžimo nėra, tačiau galima

[1] Išsami informacija apie Lietuvoje atliktus tyrimus persekiojimo tema bei jų rezultatus pristatoma Laurinaitytės ir bendraautorių darbuose (2022a, 2022b, 2021).

išskirti du esminius bendrus persekiojimo viktimizacijos elementus (Fissel et al., 2020): (1) kryptingą persekiotojo elgesį tam tikro asmens atžvilgiu, kuris (2) sukelia persekiojamo asmens baimę.

Pastaruoju metu dėl sparčios technologijų plėtros didėja persekiojimo metodų įvairovė, todėl dažnai kalbant apie persekiojimą išskiriamos dvi jo formos – tradicinė ir elektroninė. Elektroninis persekiojimas (angl. *cyberstalking*) apibūdinamas kaip interneto, elektroninio pašto ar kitų elektroninių prietaisų naudojimas siekiant virtualiai persekioti kitą žmogų ar prie jo priekabiauti (Ahlgrim & Terrance, 2021). Atsižvelgiant į tai persekiojimo pavyzdžiais galėtų būti daugkartinis skambinimas, žinučių ar kitokios rašytinės informacijos siuntimas, sekiojimas iš paskos, šnipinėjimas, sekimas per mobiliuosius įrenginius, jautrios informacijos apie asmenį rinkimas bei skelbimas viešai siekiant jam pakenkti ir pan.

2021 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimas papildė Baudžiamąjį kodeksą (toliau ir – BK) 148[1] straipsniu „Neteisėtas žmogaus persekiojimas“, kuriuo numatyta baudžiamoji atsakomybė už persekiojimo veiksmus (Teisės aktų registras [TAR], 2021, Nr. 2021-22115):

BK 148[1] straipsnis. Neteisėtas žmogaus persekiojimas

1. Tas, kas prieš aiškiai išreikštą žmogaus valią neturėdamas teisėto pagrindo sistemingai persekiojo šį žmogų, jeigu dėl to nukentėjęs asmuo buvo priverstas pakeisti gyvenamąją vietą ar darbą, ar mokymosi įstaigą arba buvo padarytas kitoks neigiamas poveikis jo socialiniam gyvenimui ar neigiamas poveikis jo emocinei būsenai, padarė baudžiamąjį nusižengimą

ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu.

2. Už šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, prokuroro reikalavimas arba kai ikiteisminis tyrimas pradėtas nustačius smurto artimoje aplinkoje požymių.

Pažymėtina, kad ilgą laiką mūsų šalies įstatymai persekiojimo sąvokos specialiai neišskyrė, o su juo susijusias veikas reglamentavo bendrosios baudžiamąją atsakomybę nustatančios nuostatos už įvairius pažeidimus, turinčius persekiojimo komponentų (fizinė prie-

varta, pavojingi grasinimai, turto gadinimas ir pan.). Pavyzdžiui, viena iš tokių galimybių nubausti asmenį už persekiojimą pagal Baudžiamąjį kodeksą buvo ir yra reglamentuota BK 145 str., kuris numato atsakomybę už grasinimą nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba už žmogaus terorizavimą. Vis dėlto į žmogaus terorizavimo sąvoką, pagal minimą straipsnį, patenka tik ypač didelio intensyvumo, grasinimais ir bauginimais pasižymintys persekiojimo atvejai, o persekiojimo veiksmai, jeigu juose nėra žmogaus terorizavimo ar sistemingo konkretaus bauginimo požymių, nėra užkardomi. Tai aktualu ir šiuo metu egzistuojant BK 145 str. 2 dalies ir BK 148[1] str. 1 dalies teisės normų konkurencijai. Todėl svarbu suformuoti persekiojimo kaip nusikalstamos veikos identifikavimo, vertinimo ir įrodinėjimo praktiką.

Persekiojimo Lietuvoje charakteristikos ir sukeliamos pasekmės

Lietuvoje atliktų tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad mūsų šalies persekiojimo charakteristikos yra panašios į kitose šalyse (pavyzdžiui, Matos et al., 2019; Smith et al., 2017; Villacampa & Pujols, 2019) stebimą situaciją. Reprezentatyvios gyventojų apklausos rezultatai atskleidė, kad 21 proc. moterų ir 14 proc. vyrų yra bent kartą per savo gyvenimą patyrę persekiojimą (bendroje imtyje tai sudarė 17,5 proc. apklaustųjų). Labiausiai paplitusios persekiojimo formos buvo lankymasis tose vietose, kur galima sutikti auką, aukos aktyvumo internete sekimas, priekabiavimas prie aukos trumposiomis žinutėmis ar telefonu, informacijos apie auką ieškojimas įvairiais kanalais, siekimas pakenkti asmens reputacijai ir pan. Kalbant apie trukmę, pažymėtina, kad dažniausiai (33 proc.) asmenys nurodė patyrę persekiojimą nuo 1 iki 6 mėn., penktadalis (20 proc.) – nuo 2 sav. iki 1 mėn., 17 proc. – 2 m. ar ilgiau.

Dažniausiai persekiotojais buvo nurodomi vyrai (71 proc.), o persekiojimą patyrusios labiau buvo moterys (63 proc.). Papildomai atlikta Lietuvos teismų praktikos su persekiojimu susijusių bylų (2016–2020 m.) analizė atskleidė, kad vyrai sudarė net 90 proc. visų kaltinamųjų bylose dėl persekiojimo, o nuo persekiojimo nukentėjusios dažniau buvo pripažįstamos moterys (79 proc.). Svarbu tai, kad daugiau nei pusė visų persekiotojų (54,5 proc.) anksčiau buvo bent vieną kartą teisti už nusikalstamos veikos padarymą.

Kaip ir užsienio šalyse, Lietuvoje gyventojų apklausos metu išryškėjo labiausiai paplitę persekiojimo atvejai, kuomet persekiojo (buvęs ar esamas) intymus partneris (38,5 proc.) ir pažįstamas žmogus (30 proc.). Analizuojant detaliau intymaus partnerio persekiojimo

situacijas matyti, kad net 80 proc. jų toks nepageidautinas elgesys pasireiškė santykiams nutrūkus. Respondentai, patyrę intymaus partnerio persekiojimą, nurodė dažniausiai pasireiškiančias tokias elgesio formas kaip atsisakymą pripažinti, kad santykiai su auka baigėsi, daugkartinius nepageidautinus skambučius, aukos šnipinėjimą, agresyvų elgesį pamačius auką su kitais žmonėmis, žodinę agresiją, aukos aktyvumo socialiniuose tinkluose sekimą ir pan. Šiuo atveju svarbu akcentuoti teismo bylų analizės metu nustatytą faktą: net 95 proc. atvejų buvusio ar esamo intymaus partnerio persekiojimą patyrė moterys. Pastarosios dažniausiai sulaukdavo grasinimų nužudyti ar fiziškai sužaloti, įžeidinėjimų, žeminimų, priekabiavimų telefonu ar trumposiomis žinutėmis, apsilankymų tose vietose, kuriose jos būdavo, ir pan. Apibendrinant tyrimų duomenis galima teigti, kad, lyginant su kitomis persekiotojų grupėmis, intymaus partnerio persekiotojai buvo linkę dažniau smurtauti aukos atžvilgiu ar jai grasinti nusižudyti, jei auka atsisakys palaikyti santykius. Tai patvirtina, kad buvusio partnerio persekiojimas gali būti traktuojamas kaip destruktyvi asmens reakcija į išsiskyrimą bei specifinė smurto prieš partnerį forma.

Akivaizdu, kad persekiojimas kaip rimta visuomenės sveikatos problema ir žalinga viktimizacijos forma sukelia sunkias fizines, socialines ir psichologines pasekmes aukai. Net 76 proc. persekiojimą patyrusių tyrimo dalyvių Lietuvoje patvirtino jautę poveikį psichikos sveikatai, pusė (50 proc.) – poveikį gyvenimo būdui (pavyzdžiui, keitė maršrutą į darbą, telefono numerį, socialinių tinklų paskyras), 46 proc. nurodė susidūrę su fizinės sveikatos problemomis. Tyrimo dalyviai persekiojimo metu teigė jautę nuo vidutiniškai stiprių iki stiprių emocijų ir jausmų (pavyzdžiui, pykčio, bejėgiškumo, baimės, nerimo, susierzinimo).

Rekomendacijos institucijoms

Bendro pobūdžio rekomendacijos

Nepaisant to, kad 2021 m., prieš papildant BK 148[1] straipsniu apie neteisėtą asmens persekiojimą, Lietuvos Respublikos Seime vyko suinteresuotųjų šalių klausymai, po sprendimo priėmimo kilo nemažai diskusijų, ypač dėl tinkamo reagavimo į persekiojimo atvejus, bylų tyrimo, pagalbos tiek nukentėjusiesiems, tiek ir patiems persekiotojams organizavimo. Turint tai galvoje, svarbu pateikti naujausias rekomendacijas, kurios galėtų būti traktuojamos kaip tam tikri persekiojimo valdymo principai, atsižvelgiant į persekiojimo atvejų įvairovę ir siekiant pagerinti institucijų atsaką į bet kokias persekiojimo apraiškas.

Mūsų šalies gyventojų apklausos rezultatai atskleidė visuomenės normų įtaką persekiojimo reiškinio suvokimui ir susiformavusias svarbias tendencijas iš aukos perspektyvos. Nustatyta, kad net 61 proc. iš persekiojimą patyrusių asmenų niekur nesikreipė pagalbos, o į policiją kreipėsi vos 14 proc. asmenų. Išanalizavus Lietuvos teisėsaugos institucijų atstovų nuomonę nustatyta, kad jie persekiojimo problemą buvo linkę vertinti kaip vidutiniškai aktualią. Įdomu tai, kad prokuratūroje dirbantys specialistai persekiojimo problemą vertino ir kaip mažiau aktualią, ir patį reiškinį vertino kaip mažiau pavojingą; jie mažiausiai buvo linkę pritarti ir naujai BK normai dėl žmogaus persekiojimo lyginant su kitais teisėsaugos institucijų atstovais. Kalbant apie visas teisėsaugos institucijas galima teigti, kad ilgesnė darbo patirtis teisėsaugos srityje, vyresnis pareigūno amžius bei vyriška lytis siejosi su menkesniu persekiojimo problemos aktualumo vertinimu. Tuo tarpu teisėsaugos institucijose dirbančios moterys, taip pat jaunesni ir trumpesnę darbo patirtį turintys specialistai buvo linkę jautriau vertinti persekiojimo poveikį įvairioms nukentėjusiųjų gyvenimo sritims.

Pažymėtina, kad institucijos, dirbančios su persekiojimo atvejais, pirmiausia turėtų būti pasiruošusios atsakyti į žemiau išvardintus klausimus, susijusius su:

- **Reagavimu.** Pavyzdžiui, kaip reaguoti į pirmą pranešimą apie persekiojimą? Kaip užtikrinti procedūras, kurios palengvintų pranešimo faktą? Kokią kalbą vartoti pareigūnams, susidūrusiems su persekiotojais bei persekiojamais asmenimis? Kokie būtų reagavimo ypatumai, kai persekiojimą patyręs asmuo kreipiasi pagalbos į tam tikras institucijas, bet prašo nesiimti atitinkamų veiksmų (pvz., nesikreipti į policiją) persekiotojo atžvilgiu? Kokie persekiojimo rizikos veiksniai?

- **Pagalba.** Pavyzdžiui, kaip užtikrinti, kad viena ar kelios institucijos galėtų suteikti nukentėjusiesiems pagalbą pagal savo specialistų turimas kompetencijas? Kokios pagalbos galimybės yra galimos persekiotojams?

- **Tarpinstituciniu bendradarbiavimu.** Pavyzdžiui, kokius esamus teisės aktus ir procedūras reikia peržiūrėti, siekiant užtikrinti sklandų tarpinstitucinį bendradarbiavimą persekiojimo atvejais?

- **Kvalifikacijos kėlimu.** Pavyzdžiui, ar specialistai, dirbantys su persekiojimo atvejais, turi pakankamai specifinių žinių ir įgūdžių? Ar institucijos skiria pakankamai dėmesio esamų persekiojimo atvejų refleksijai ir mokymų poreikio identifikavimui tarp skirtingą darbo patirtį turinčių specialistų?

- **Visuomenės švietimu.** Pavyzdžiui, kaip institucija užtikrina, kad visuomenės nariai atpažintų ir suprastų persekiojimo apraiškas bei žinotų, kaip į jas reaguoti? Ar institucijų teikiama informacija yra pakankama ir suprantama visuomenės nariams?

Lietuvos teisėsaugos institucijų apklausos rezultatai parodė, kad dirbdami su persekiojimo atvejais šių institucijų atstovai sutelkia dėmesį ties skirtingais aspektais: policija – ties ikiteisminiu tyrimu ir aukos informavimu, prokuratūra – ties ikiteisminiu tyrimu ir kardomųjų priemonių skyrimu, teismai – ties persekiotojų baudimu, probacijos tarnyba – ties pagalba persekiotojui, keičiant jo smurtinę elgseną, ir bendravimu su nukentėjusiais asmenimis. Toliau pateikiamos rekomendacijos priklausomai nuo institucijos pobūdžio. Pažymėtina, kad kai kurios rekomendacijos iš dalies gali sutapti dėl tam tikrų panašių veiklų institucijose.

Rekomendacijos Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai, Nacionalinei teismų administracijai, Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai ir Policijos departamentui prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos

- Pagalbos suteikimas nukentėjusiam nuo persekiojimo žmogui turėtų būti intensyvesnis ir veiksmingesnis. Lietuvos Respublikos pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymu (TAR, 2021, Nr. 2021-00908) siekiama užtikrinti, kad fiziniai asmenys, nukentėję nuo nusikalstamos veikos, padarytos Europos Sąjungos teritorijoje, prieš baudžiamąjį procesą, jo metu, prireikus – po jo ir visais atvejais, kai baudžiamasis procesas nepradedamas, gautų pagalbą. Tačiau atliktas tyrimas atskleidė, kad minėtas įstatymas, parengtas įgyvendinant 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR (toliau – Direktyva 2012/29/ES), nuostatas, yra taikomas nepakankamai užtikrinant nukentėjusiųjų interesus, pavyzdžiui, teikiant jiems informaciją, kur kreiptis pagalbos. Tyrimų Lietuvoje rezultatai rodo, kad minėtas įstatymas turėtų leisti teikti pagalbą nusikaltimo aukai nelaukiant, ar yra pradėtas ikiteisminis tyrimas ir kokia bus jo baigtis, o informacija nukentėjusiam žmogui turėtų būti suteikiama per pirmojo kontakto institucijas. Pabrėžtina, kad

greitas teisėsaugos pareigūnų reagavimas į persekiojimo atvejį leidžia neatidėliotinai imtis priemonių įvykus persekiojimo atvejui, o kai kada greitas reagavimas po pranešimo apie įvykį gali sulaikyti persekiotoją. Be to, tai gali turėti daugiau įtakos siekiant stabdyti persekiojimo elgesį nei teismo sprendimas po kelių mėnesių ar net metų. Kartu pažymėtina, kad, Nacionalinės teismų administracijos duomenimis, ši institucija ėmėsi aktyvių veiksmų, informuodama teismus apie Lietuvos Respublikos pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatyme numatytas pareigas bei su šio įstatymo įgyvendinimu susijusias priemones.

- Kai kurie procesiniai veiksmai ir baudžiamosios teisinės priemonės gali būti žalingos nukentėjusiam žmogui. Pavyzdžiui, persekiotojo ir nukentėjusio asmens akistata teisėsaugos atstovų vertinta kaip labiau žalingas nukentėjusiam asmeniui procesinis veiksmas nei, pavyzdžiui, persekiotojo parodymas atpažinti, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius ar perdavus persekiotoją kito asmens atsakomybei pagal laidavimą. Kadangi, remiantis tyrimų duomenimis, minėti procesiniai veiksmai ir kitos baudžiamosios teisinės priemonės gali būti žalingos nukentėjusiajam, teisėsaugos atstovai turėtų jautriai ir dėmesingai vertinti nukentėjusių nuo persekiojimo žmonių padėtį ir teisėtus interesus.

- Itin didelę reikšmę įgyja teisėjų ir teisėsaugos pareigūnų mokymai persekiojimo tema (persekiojimo sampratos pristatymas ir praktinių pavyzdžių analizė, tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybių akcentavimas ir pan.). Direktyvoje 2012/29/ES pabrėžiamas valstybės narių užtikrinimas, kad pareigūnai, kurie, tikėtina, turės kontaktų su aukomis, pavyzdžiui, policijos pareigūnai ir teisminių institucijų personalas, dalyvautų tinkamuose bendro pobūdžio ir specialiuose mokymuose, atsižvelgiant į jų kontaktą su aukomis, kad būtų didinamas jų informuotumas apie aukų poreikius ir sudarytos galimybės jiems su aukomis elgtis nešališkai, pagarbiai ir profesionaliai (Direktyvos 2012/29/ES 25 str. 1 d.). Svarbus būtų ir mokymų turinio pritaikymas atskirų teisėsaugos institucijų veiklos sritims. Pavyzdžiui, Nacionalinės teismų administracijos duomenimis, ateityje ši institucija svarstys poreikį ir vertins galimybes (finansines bei kitų prioritetinių mokymų sričių aspektu) siūlyti Teisėjų tarybai įtraukti mokymus specifiškai persekiojimo tema į ateinančių metų mokymo programas.

- 2016–2020 m. teismų praktikos analizė parodė, kad persekiojimo atvejais teismai dažniausiai rėmėsi BK 145 str. 2 dalimi, kurios pagrindu persekiojimas gali būti traktuojamas kaip sistemingas žmogaus bauginimas naudojant psichinę prievartą. Visgi šio straipsnio sankcijoje numatyta tik vienos rūšies bausmė – terminuotas laisvės

atėmimas, kuri yra viena griežčiausių bausmių. Galimai tai paaiškina teismų praktikos tendenciją, kad, nesant laisvės atėmimo bausmės alternatyvų BK 145 str. 2 d. sankcijoje, teismai asmenims dažniausiai skyrė laisvės atėmimo bausmę kartu atidėdami jos vykdymą. Atliktas tyrimas leidžia kelti prielaidą, jog būtų tikslinga svarstyti galimybę numatyti BK 145 str. 2 d. laisvės atėmimo bausmės alternatyvą.

- Teismai, taikydami ir aiškindami teisės normas, formuoja teismų praktiką persekiojimo bylose, todėl, praėjus tam tikram laikui, tikslinga atlikti ir BK 148^1 straipsnio, reglamentuojančio baudžiamąją atsakomybę už persekiojimą, galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimą.

- Tyrimo duomenimis, teisėsaugos institucijų atstovai labiausiai linkę pritarti laisvės apribojimo bausmės taikymui persekiojimo atvejais. Nagrinėjant kiekvieną bausmės rūšį atskirai, matomi ryškūs konkrečių institucijų nuomonių skirtumai, kuriuos galima sieti su tų institucijų darbo specifika. Policijos ir prokuratūros atstovų manymu, persekiojimo atvejais tikslingiausia taikyti tokias baudžiamojo poveikio priemones kaip „įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu“ ir „dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančiose programose“, tačiau teismų atstovai šių priemonių tinkamumą vertino rezervuotai. Atitinkamai naudinga atsižvelgti į mokslu grįstą specialistų atliekamą persekiojimo rizikos vertinimą, siekiant tinkamiausios poveikio priemonės taikymo individualiu atveju.

- Teisėsaugos institucijų atstovai laiko persekiojimą ne tik sunkiai įrodoma veika, bet ir siūlo plėtoti persekiotojui taikytinų baudžiamojo poveikio priemonių spektrą. Todėl teisėkūros procese rekomenduotina apsvarstyti plėsti įpareigojimo dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose skyrimo galimybes ne tik asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas artimam giminaičiui ar šeimos nariui (BK 72^2 str.). Tai padidintų galimybes imtis priemonių, galinčių padėti keisti asmens, vykdančio persekiojimą ne tik artimoje aplinkoje, elgseną.

- Kai kurių tyrime dalyvavusių teisėjų nuomone, reikėtų imtis priemonių, kad atsirastų teisinis reguliavimas, kuris leistų tais atvejais, kai yra duomenų, jog asmuo yra persekiojamas, bet jų nepakanka ikiteisminiam tyrimui pradėti, taikyti priemones persekiotojo atžvilgiu, pavyzdžiui, įpareigojimą nesiartinti prie persekiojamo asmens. Tikėtina, kad, įsigaliojus 2022 m. kovo 15 d. priimtiems Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo (toliau – ANSAAĮ) pakeitimams, ap-

saugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis turėtų padėti labiau užtikrinti galimai nuo persekiojimo artimoje aplinkoje nukentėjusių žmonių teisėtus interesus. Tačiau, remiantis užsienio tyrimais, nukentėjusiųjų apsaugos priemonių sėkmė labai priklauso nuo tinkamo jų įgyvendinimo ir aukų suvokiamo policijos darbo. Tikėtina, kad, įsigaliojus naujai ANSAAĮ redakcijai bei susiformavus bent minimaliai apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderio taikymo praktikai, būtų galima įvertinti tam tikrą šios apsaugos priemonės taikymo veiksmingumą, trūkumus bei galimybes ginti persekiojimo ne artimoje aplinkoje aukų interesus.

- Pareigūnams, susiduriantiems su persekiojimo atvejais, būtina prisiminti, kad persekiojimas yra tam tikra smurto tarpasmeniniuose santykiuose forma, pasireiškianti įvairiu pasikartojančiu elgesiu. Toks elgesys gali apimti įprastą ir iš pirmo žvilgsnio nekaltą elgesį (pvz., dovanų dovanojimą, dažną skambinimą, žinučių rašymą) ar aiškiai bauginančius veiksmus (pvz., grasinančias žinutes). Šis elgesys dėl savo pasikartojančio pobūdžio ir esamo konteksto sudaro tinkamas sąlygas priekabiavimui, darančiam įtaką psichologinei aukos gerovei. Be to, toks elgesys linkęs dažnėti ir sunkėti bei gali būti susijęs su kitomis smurto formomis – fizine, seksualine ar psichologine prievarta. Viena iš problemų, vertinant persekiojimo sukeltus padarinius, yra šio elgesio variantų visumos vertinimas, nes atskiri veiksmai, kuriuos gąsdindamas savo auką atlieka persekiotojas, nebūtinai yra pavojinga veika, už kurią numatyta baudžiamoji atsakomybė, tačiau šie veiksmai kartu su kitais persekiojimui būdingais veiksmais jau gali būti pripažįstami nusikalstamais.

Rekomendacijos Lietuvos probacijos tarnybai ir Kalėjimų departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos[2]

- Rizikos vertinimu ir valdymu yra grindžiami principai, kuriais remiantis siekiama apsaugoti persekiojimo aukas. Siekiant išvengti viktimizacijos ateityje ir kuriant atvejui specifinį rizikos valdymo planą, būtina suprasti visas aplinkybes, kuriomis vyksta

[2] Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuo 2023 m. sausio 1 d. po reorganizacijos taps Lietuvos kalėjimų tarnyba.

persekiojimas ir smurtas artimoje aplinkoje. Atitinkamai vykdant asmens, kuris ėmėsi persekiojimo, priežiūrą ar laisvės atėmimo bausmę, svarbu įvertinti ne tik nespecifinio nusikalstamo elgesio riziką, bet ir smurtinio elgesio riziką, ypatingą dėmesį skiriant specifiniams persekiojimo rizikos veiksniams. Išskirtinai svarbus yra specialistų struktūruotu sprendimu paremtas smurtinio elgesio rizikos vertinimas asmenų, persekiojusių ar vis dar tebepersekiojančių savo (esamą ar buvusį) partnerį.

- Siekiant surinkti kuo tikslesnę informaciją vertinimo metu ir remiantis tuo, jog vertinimo procedūroje numatyta naudotis įvairiais informacijos šaltiniais, pagal galimybes į vertinimo procesą turėtų būti įtraukiamas ir nuo persekiojimo nukentėjęs asmuo, galintis atskleisti vertingos informacijos apie bausmę atliekančio asmens elgesį. Nukentėjusiajam sutikus dalyvauti vertinimo procese, su juo / ja turėtų būti periodiškai bendraujama, domimasi bausmę atliekančio asmens galimais bandymais tiesiogiai ar netiesiogiai susisiekti su nukentėjusiu asmeniu. Siektina, kad į šį nukentėjusiojo ir probacijos tarnybos darbuotojų bendravimo procesą būtų kaip galima labiau įtraukti organizacijų, dirbančių su smurto aukomis, atstovai, kurie užtikrintų nukentėjusio asmens nepažeidžiamumą proceso metu, taip pat pagal galimybes dalintųsi aktualia informacija dėl Lietuvos probacijos priežiūroje esančių asmenų, linkusių imtis persekiojimo elgesio.

- Remdamiesi BK 48 str. 7 dalimi, Lietuvos probacijos tarnybos darbuotojai gali inicijuoti laisvės apribojimo metu paskirtų įpareigojimų ar draudimų keitimą, jei tai darytų teigiamą įtaką nuteistojo elgesiui. Turint duomenų apie tai, kad bausmę atliekantis asmuo galimai persekioja kitą asmenį, tikslinga vertinti galimybę kreiptis į teismą pakeisti paskirtas baudžiamojo poveikio priemones ir įpareigojimus ir (ar) draudimus, kurie galėtų paveikti jo elgesį. Taip pat tokiais atvejais visuomet rekomenduotina informuoti auką apie galimybę kreiptis į ikiteisminio tyrimo institucijas.

- Siekiant efektyvaus atsako į persekiojimo reiškinį, tikslinga užtikrinti Lietuvos probacijos tarnybos ir įkalinimo įstaigų darbuotojų dalyvavimą mokymuose, kuriuose būtų pristatomas persekiojimo fenomenas, galimos jo apraiškos, pasekmės, persekiojimo sąsajos su smurtiniu elgesiu ir galimi rizikos valdymo būdai.

- Dirbant su persekioti linkusiu asmeniu itin svarbu užtikrinti nuo jo persekiojimo nukentėjusių asmenų kontaktinių ir kitokių duomenų saugumą. Taip pat derėtų vengti priemonių, skatinančių nuo persekiojimo nukentėjusį asmenį susitikti ar bendrauti su persekiotoju.

- Turint duomenų apie tai, kad bausmę atliekantis asmuo ėmėsi persekiojimo, svarbu, esant galimybei, informuoti persekiojamą asmenį apie galimybę kreiptis į teisėsaugos institucijas bei nuo smurto nukentėjusiems asmenims pagalbą teikiančias organizacijas (organizacijų kontaktai pateikiami šių rekomendacijų skiltyje „Naudingos nuorodos, susidūrus su persekiojimo atveju“).

- Reaguojant į persekiojimo artimoje aplinkoje atvejus, tikslinga inicijuoti bendradarbiavimą su specializuotos kompleksinės pagalbos centrais, teikiančiais paslaugas nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiems asmenims. Bendradarbiavimo veiklos galėtų apimti bendrų veiksmų algoritmo, susidūrus su persekiojimo atveju, sukūrimą, atskirų dėmesio reikalaujančių atvejų aptarimą ir vadybą.

- Planuojant darbą su asmeniu, linkusiu į persekiojimą, svarbu dirbti ties jo nuostatų ir įsitikinimų korekcija, esant poreikiui – nukreipti bausmę atliekantį asmenį psichologinės ar psichiatrinės pagalbos, pagal galimybes numatyti elgesio kontrolės priemones (pvz., elektroninio stebėjimo taikymą).

- Kasdienis bendravimas su nuteistuoju, jo elgesio stebėjimas, esant poreikiui, kontakto užmezgimas su nuteistojo šeima bei artimaisiais gali padėti pastebėti persekiojimo požymius.

- Pastebėjus persekiojimo požymius laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu, svarbu dalintis turima informacija su Saugumo valdymo skyriaus pareigūnais, dirbančiais įkalinimo įstaigos Pasimatymų biure bei bendraujančiais su nuteistųjų artimaisiais, atvykstančiais į pasimatymus įkalinimo įstaigoje. Pasimatymų biure, taip pat Kalėjimų departamento tinklalapyje tikslinga pateikti informaciją apie galimybę, patiriant persekiojimą iš laisvės atėmimo bausmę atliekančio asmens, kreiptis į konkrečios įkalinimo įstaigos administraciją su prašymu užkardyti bausmę atliekančio asmens veiksmus (skambučius, laiškų rašymą ir kt.).

- Turint informacijos apie galimą laisvės atėmimo bausmę atliekančio asmens persekiojimo elgesį, įkalinimo įstaigose veikiančios Kriminalinės žvalgybos valdybos pareigūnams rekomenduojama aptarti turimą informaciją su Resocializacijos skyriaus kontaktiniais pareigūnais, socialiniais darbuotojais, kad šie atsakingai įvertintų nuteistojo ryšių su artimaisiais skatinimo klausimą ir galimas rizikas, ypač svarstant šiuos klausimus prieš paleidžiant asmenį iš įkalinimo įstaigos.

- Planuojant laisvės atėmimo bausmę atliekančio nuteistojo, kuriam buvo būdingas persekiojimo elgesys, trumpalaikes išvykas į Lietuvos Respublikos teritorijoje esančius namus ir kitas resocializacijos priemones, vykstančias už įkalinimo įstaigos ribų, svarbu atkreipti dėmesį į galimą persekiojimo riziką ir imtis priemonių ją valdyti.

Rekomendacijos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai bei socialinę pagalbą teikiančioms institucijoms

- Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad net 61 proc. nuo persekiojimo nukentėjusių asmenų niekur nesikreipė pagalbos, o iš tų, kurie kreipėsi, tik 6 proc. jos ieškojo specializuotose pagalbos institucijose ar pas įvairius specialistus (teisininkus, psichologus, socialinius darbuotojus ir pan.). Dėl šios priežasties itin svarbu užtikrinti visuomenės švietimą persekiojimo tema, akcentuojant galimus problemos sprendimo būdus ir egzistuojančias pagalbos nukentėjusiems nuo persekiojimo asmenims galimybes. Persekiojimą patyrę asmenys turėtų gauti įvairiapusę pagalbą (krizės intervenciją, psichologinę pagalbą, teisines konsultacijas ir pan.).

- Šiuo metu nuo persekiojimo artimoje aplinkoje nukentėję asmenys turi galimybę kreiptis pagalbos į specializuotos kompleksinės pagalbos centrus. Visgi svarbu užtikrinti pagalbos galimybes platesniam nuo persekiojimo nukentėjusių asmenų ratui (pavyzdžiui, dėl savo darbinių funkcijų atlikimo persekiojimą patiriantiems asmenims – psichikos sveikatos specialistams, teisėsaugos pareigūnams, politikams ir pan.).

- Norint užtikrinti efektyvų atsaką į persekiojimo problemą, svarbu, kad ji būtų žinoma socialines paslaugas teikiantiems darbuotojams. Atitinkamai būtina rengti mokymus šiems specialistams, pristatant persekiojimo sampratą, šio reiškinio pavojingumą bei pasekmes, taip pat ugdant darbuotojų gebėjimą efektyviai ir profesionaliai reaguoti į persekiojimo atvejus. Siekiant sėkmingo persekiojimo atvejų valdymo ir mažesnės antrinės traumos tikimybės, būtinas psichosocialines paslaugas teikiančių organizacijų ir teisėsaugos institucijų bendradarbiavimas. Didelė problema iškyla tuomet, kai skirtingos įstaigos vertina riziką iš skirtingų perspektyvų, išskiria nevienodus rizikos veiksnius, dažnai stokoja struktūruoto rizikos vertinimo principų supratimo, adaptuotų instrumentų taikymo patirties ir pan. Tai savo ruožtu veda prie skirtingo persekiojimo atvejo supratimo ir reagavimo į jį. Esant tokiai nevienodai praktikai rizikos

valdymas tampa sudėtingas, o į aukos apsaugą ar persekiojimo elgesio prevenciją nukreiptos pastangos tampa mažai efektyvios. Todėl, kalbant apie persekiotojų recidyvo rizikos vertinimą, bendradarbiaujant su teisėsaugos ir bausmių vykdymo institucijomis, svarbu vadovautis bendrais rizikos vertinimo principais bei kurti vieningą rizikos vertinimo procedūrą.

Rekomendacijos visuomenei

Ką daryti susidūrus su persekiojimu?

Nors Lietuvoje atliktos reprezentatyvios apklausos rezultatai rodo, kad dauguma persekiojimą patyrusių žmonių nėra linkę pranešti apie tokį elgesį ar dalintis šia patirtimi su aplinkiniais, svarbu žinoti, kad teisinga nukentėjusiojo reakcija į persekiojimą gali prisidėti prie efektyvaus šios problemos sprendimo. Pagrindinės taisyklės, kurios svarbios atminti patyrus persekiojimą, yra šios:

- pranešti artimiesiems bei kreiptis į policiją;
- rinkti ir saugoti įrodymus apie patirtus persekiojimo epizodus;
- pasirūpinti savo asmeniniu saugumu gyvai ir naudojantis elektroninėmis ryšių priemonėmis;
- kreiptis į specializuotą pagalbą teikiančias organizacijas ar specialistus.

Rekomendacijos persekiojimą patyrusiam asmeniui[3]

- Aiškiai pasakykite persekiotojui, kad nenorite jokio bendravimo ar kontakto su juo / ja. Nereaguokite į jokius persekiotojo bandymus užmegzti su jumis kontaktą, kadangi

[3] Šias rekomendacijas savo darbe gali taikyti ir įvairių institucijų specialistai, konsultuodami persekiojimą patiriančius ar patyrusius asmenis.

bet kokia jūsų reakcija gali skatinti persekiotoją vėl siekti kontakto. Keletas pavyzdžių, kaip tai padaryti: „Aš nenoriu palaikyti ryšių su tavimi. Niekada man neskambink“, „Neskambink, nerašyk žinučių, nebeateik ar kitais būdais nebandyk su manimi susisiekti“, „Aš nenoriu, kad tu man skambintum, rašytum ar kitokiu būdu bandytum su manimi susisiekti. Jei toliau taip elgsiesi, aš skambinsiu į policiją“, „Noriu užbaigti šiuos santykius ir aš savo nuomonės nepakeisiu. Nebandyk su manimi susisiekti, nes nebenoriu su tavimi palaikyti jokių ryšių. Jei tai darysi, imsiuosi teisinių priemonių / skambinsiu į policiją“.

- Nelikite su šia problema vieni: papasakokite apie patiriamą persekiojimą artimiesiems, kaimynams, kolegoms, paprašykite jų neatskleisti persekiotojui jokios informacijos apie jus, įspėkite apie galimus persekiotojo veiksmus ir būtinybę juos fiksuoti.

- Rinkite ir saugokite visus persekiojimo įrodymus – žinutes, skambučių išklotines, laiškus, jūsų turtui ar sveikatai padarytos žalos vaizdo įrašus, nuotraukas ir pan.

- Praneškite apie patiriamą persekiojimą policijai, perduokite policijos pareigūnams visus jūsų turimus persekiojimo įrodymus.

- Kreipkitės pagalbos į nukentėjusiems nuo nusikaltimų asmenims pagalbą teikiančias organizacijas ar specialistus (pvz., savivaldybės teritorijoje veikiantį specializuotos pagalbos centrą, psichikos sveikatos centre konsultuojantį psichologą ir kt.).

- Sudarykite asmeninį saugumo planą ir jo laikykitės.

Asmeninio saugumo plano sudarymas

a) Bendrosios rekomendacijos

- Pasitikėkite savo sveika nuovoka. Dauguma persekiojimo aukų susiduria su tuo, kad draugai ar šeimos nariai pataria ignoruoti persekiotojo elgesį. Vis dėlto verta atminti, kad persekiotojai yra pavojingi ir jūsų baimė yra pagrįsta.

- Kiek įmanoma, planuokite savo veiksmus ne tik dėl to, kas jau atsitiko, bet pagalvokite ir apie tai, kas gali atsitikti ateityje ir kaip tokiu atveju elgsitės.

- Jūsų saugumo planas turi keistis, jei pastebėjote persekiotojo elgesio pokyčių.

- Bandykite nuspėti, kaip persekiotojas galėtų reaguoti į jūsų elgesio pokyčius, nes tai padėtų planuoti su jūsų saugumu susijusius veiksmus ateityje.

- Svarbu išlaikyti savo poreikio gyventi normalų gyvenimą ir susirūpinimo savo saugumu balansą. Šiuo atveju jūs turite nuspręsti, kas jus tenkina ir koks galėtų būti kompromisas.

b) Būtini veiksmai kuriant saugumo planą

- Praneškite policijai, ypač jei jaučiatės esantys dideliame pavojuje. Jūs galite paaiškinti policijos pareigūnams, kodėl tam tikri veiksmai, kurie iš pirmo žvilgsnio atrodo esantys nekalti (pvz., nuolatinis gėlių dovanojimas ar susidūrimas viešajame transporte), jums sukelia baimę.

- Pasidomėkite, kokios organizacijos teikia pagalbą smurto aukoms ir kurios yra arčiausiai jūsų gyvenamosios vietos ar lengviausiai pasiekiamos kitais būdais.

- Nustokite bendrauti su persekiotoju, nebandykite su juo derėtis ar tartis, kadangi persekiotojas bet kokią, net ir neigiamo pobūdžio komunikaciją supranta kaip pastiprinimą. Vis dėlto nors bendravimo nutraukimas yra rekomenduojamas, jis ne visada yra galimas. Pavyzdžiui, kai kurios aukos turi palaikyti ryšius dėl bendro rūpinimosi vaikais. Labai svarbu suprasti, kaip besitęsiantis bendravimas gali paveikti teisines apsaugos priemones ar bendrai ikiteisminio tyrimo eigą, todėl apie tai būtina pasikalbėti su bylą tiriančiu pareigūnu.

- Registruokite kiekvieną į jus nukreiptą persekiotojo veiksmą užrašydami datą, laiką ir aprašydami tai, kas atsitiko, tam specialiai sukurtame žurnale. Taip pat pažymėkite, ar buvo liudytojų, ir užsirašykite jų duomenis (pavardes, kontaktus ir pan.). Jei turite papildomos medžiagos (nuotraukų, vaizdo įrašų, gautų žinučių ir pan.), ją taip pat saugokite šiame žurnale.

- Keiskite savo dienos įpročius periodiškai (kelius į ir iš darbo, sporto, apsipirkimo ar pramogų vietas ir pan.).

- Pasakykite savo šeimos nariams, draugams, kaimynams, kad jus persekioja, ir sutarkite, kaip jie turėtų elgtis, jei persekiotojas kontaktuos su jais.

- Jei nesijaučiate saugūs namuose, įrenkite stebėjimo kameras, esant poreikiui – pakeiskite lauko durų spynas. Svarbu, kad stebėjimo kameros būtų įrengtos laikantis reikalavimų (pvz., matomoje vietoje būtų informacija apie tai, kad teritorija stebima vaizdo kameromis), nes tik teisėtai gauti įrodymai galės būti naudojami tiriant persekiojimą.

- Jei nesijaučiate saugūs savo darbovietėje, praneškite kolegoms ir pastate dirbantiems apsaugos darbuotojams apie patiriamą persekiojimą, paprašykite jų pagalbos. Taip pat galite paprašyti kolegų arba apsaugos darbuotojų palydėti jus iki automobilio ar viešojo transporto stotelės.

- Jei patiriate buvusio ar esamo partnerio persekiojimą, siekite apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderio (ši rekomendacija yra aktuali nuo 2023 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujai ANSAAĮ redakcijai). Norint tai padaryti, būtina kreiptis į policiją, kuri priims sprendimą dėl apsaugos orderio skyrimo per 12 val. nuo gauto pranešimo.

c) Saugumas internete

- Niekam neatskleiskite savo prisijungimo ar kitų identifikavimo duomenų (slaptažodžių, kodų ir kt.).

- Dažnai keiskite internete jūsų naudojamų paskyrų slaptažodžius (socialinių tinklų, el. pašto ir kt.). Taip pat keiskite atsakymus į saugumo klausimus, kad persekiotojas nebegalėtų gauti prieigos prie jūsų slaptažodžių ir duomenų. Nenaudokite visur tų pačių slaptažodžių.

- Savo mobiliuosiuose įrenginiuose nustatykite, kad jūsų buvimo vieta nebūtų dalijamasi automatiškai. Būkite atidūs pateikdami savo buvimo vietas socialiniuose tinkluose.

- Apribokite savo socialinių tinklų informacijos prieinamumą (pvz., iš visiems prieinamo profilio padarykite matomą tik draugams). Patikrinkite privatumo aplinką socialiniuose tinkluose ir apribokite savo pateikiamos informacijos kiekį.

- Užblokuokite jus persekiojančio asmens paskyras socialiniuose tinkluose. Dalis socialinių tinklų leidžia užblokuoti ne tik konkrečią vartotojo paskyrą, bet ir visas šio asmens sukurtas paskyras.

- Verta atlikti paiešką internete apie tai, kokią informaciją galima rasti apie jus. Jei rasite, kad kažkas pasidalino informacija apie jus, kuri jums nepatinka, įžeidžia ar pan., būtinai iškart susisiekite su tinklo administratoriumi ir pareikalaukite, kad ši informacija būtų pašalinta.

- Norėdami užfiksuoti ir išsaugoti gautas žinutes, neigiamus ar žeidžiančius pasisakymus apie jus internete, vos tik juos pastebėję padarykite ekrano kopiją ir saugokite ją kaip persekiojimo įrodymą.

- Nuolat atnaujinkite antivirusines programas savo įrenginiuose.

- Jei manote, kad kažkas jus seka per jūsų mobiliuosius įrenginius ar kompiuterį, nustokite jais naudotis ir paprašykite specialistų pagalbos.

d) Saugus naudojimasis telefonu

- Neatsiliepkite savo pilnu vardu ir pavarde, nepateikite savo asmens duomenų neįsitikinę, kad tai saugu.

- Gaukite skambučių išklotines iš jūsų mobiliojo ryšio teikėjo apie įkyrius daugkartinius persekiotojo skambučius, saugokite jas kaip persekiojimo įrodymą.

- Jei naudojate atsakiklį ar automatinį pranešimą el. paštu atostogų ar išvykų metu, neinformuokite apie tai, kur ir kiek būsite išvykę. Sudarykite įspūdį, kad jums tik laikinai negalima prisiskambinti. Pavyzdžiui, „Atsiprašau, bet šiuo metu esu nepasiekiamas. Palikite žinutę ir savo kontaktus, aš jums perskambinsiu, kai tik galėsiu“.

- Įtraukite persekiotojo ar kito įtartinai besielgiančio skambintojo telefono numerius į „juodąjį sąrašą“.

- Niekada nerodykite pykčio ar baimės kalbėdami telefonu. Išlikite ramūs, pasitikintys savimi ir, jei reikia, atkaklūs ir kategoriški.

e) Neatidėliotini veiksmai

- Jei jaučiate didelį pavojų, nedelsdami skambinkite 112. Jei pavojus nėra staigus, susisiekite su teisėsaugos įstaigomis ar pagalbą teikiančiomis organizacijomis telefonu ar kitais kontaktais.
- Prašykite bylą tiriančio prokuroro ar teismo, kad persekiotojui skirtų draudimą artintis prie jūsų, elektroninį stebėjimą ar kitą priemonę, kuri padėtų jums jaustis saugiai.
- Pagalvokite, kaip elgsitės, jei persekiotojas netikėtai pasirodys prie jūsų namų, darbo ar pramogų vietos.

1 lentelėje pateikiamas vienas iš galimų saugumo plano pavyzdžių.

1 lentelė. Saugumo plano pavyzdys (parengta pagal SPARC, 2022)

Persekiotojas gali	Saugumo plano rekomendacijos	Dokumentavimas
Darbo aplinkoje		
• Sekti iš paskos • Kontaktuoti su jūsų kolegomis • Skambinėti jums, rašyti žinutes, kai jūs dirbate	• Parodykite persekiotojo nuotrauką apsaugos darbuotojams, kolegoms • Keiskite įprastą maršrutą į darbą	• Saugokite visus laiškus, žinutes, skambučių įrašus ir pan.

	• Prašykite apsaugos darbuotojų ar kolegų palydėti jus iki transporto priemonės • Jei jums garantuota teisinė apsauga, turėkite tai liudijantį dokumentą ar jo kopiją, siekdami greitesnio pagalbos teikimo	• Susitarkite su apsaugos darbuotojais dėl vaizdo įrašų galimybės, jei persekiotojas pasirodytų darbe
Namų aplinkoje		
• Gadinti nuosavybę • Įsilaužti į jūsų bevielį tinklą ar namų įrenginius • Deaktyvuoti, sugadinti interneto ryšį, prietaisus • Siųsti dovanas, laiškus • Instaliuoti kameras, kad jus stebėtų	• Turėkite paruošę pabėgimo planą bei būtiniausius daiktus, jei reikėtų staigiai pasišalinti iš jūsų esamos vietos • Patikrinkite spynas, atnaujinkite namų saugos sistemą, jei tik įmanoma • Informuokite kaimynus apie esamą situaciją	• Instaliuokite kamerą (laikydamiesi visų taisyklių) siekdami surinkti galimus įrodymus apie persekiotojo veiksmus • Fotografuokite ir kitais būdais fiksuokite padarytą žalą jūsų nuosavybei
Naudodamasis technologijomis		
• Nuolat kontaktuoti žinutėmis, skambučiais • Sekti ar stebėti jus per GPS, socialinių medijų platformas ir pan.	• Atnaujinkite savo slaptažodžius ir tai darykite reguliariai • Keiskite atsakymus į saugumo klausimus, kad persekiotojas nebegalėtų gauti prieigos prie jūsų duomenų	• Fotografuokite ekrane, kokias žinutes gaunate. Pasidomėkite programėlėmis, kurios palengvintų šį darbą

Naudodamasis technologijomis		
• Kontaktuoti apsimetęs kitu asmeniu • Dalintis turima jūsų asmenine informacija viešai • Filmuoti ar fotografuoti jus be jūsų sutikimo	• Savo mobiliuosiuose prietaisuose nustatykite, kad nebūtų dalijamasi jūsų buvimo vieta automatiškai • Verta atlikti paiešką internete apie tai, kokią informaciją galima rasti apie jus. Jei rasite, kad kažkas pasidalino informacija apie jus, kuri jums nepatinka, įžeidžia ar pan., būtinai iškart susisiekite su tinklo administratoriumi ir pareikalaukite, kad ši informacija būtų pašalinta • Niekam neduokite savo prisijungimo ar kitų identifikavimo duomenų • Kartais naudinga įsigyti naują mobilųjį įrenginį, pakeisti numerį ir pan.	• Gaukite įrašus iš jūsų mobiliojo ryšio teikėjo apie įkyrius daugkartinius skambučius • Užrašykite visus persekiotojo veiksmus tam tikroje formoje

Naudingos nuorodos, susidūrus su persekiojimo atveju

Pagalbą reglamentuojantys teisės aktai

- Lietuvos Respublikos pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymas Nr. XIV-169;
- Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas Nr. XI-1425.

Pagalbą teikiančių įstaigų ir organizacijų kontaktai

Pavadinimas	Kontaktai
112 SKUBI PAGALBA Bendrasis pagalbos centras	**112** https://bpc.lrv.lt/
PERSEKIOJIMUI STOP IEŠKANTIEMS PAGALBOS AR INFORMACIJOS Iniciatyva „PERSEKIOJIMUI STOP“	https://www.persekiojimuistop.lt/
Specializuotą kompleksinę pagalbą kiekvienoje savivaldybėje teikiančių centrų kontaktai	https://infogram.com/spc-kontaktai-1hxr4zq5npgq4yo
Pagalba nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims	https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/pagalba-nuo-nusikalstamos-veikos-nukentejusiems-asmenims
Informacijos paketas nukentėjusiems nuo nusikaltimų	https://nplc.lt/info-nukentejusiesiems/
Leidinys „Ką turi žinoti nukentėjęs asmuo?“	https://tm.lrv.lt/lt/nukentejusiems-nuo-nusikaltimu

Literatūra

Mokslinės publikacijos ir kiti informacijos šaltiniai

Ahlgrim, B., & Terrance, C. (2021). Perceptions of cyberstalking: Impact of perpetrator gender and cyberstalker/victim relationship. *Journal of Interpersonal Violence*, *36*(7–8), NP4074–NP4093. DOI: 10.1177/0886260518784590

Fissel, E. R., Reyens, B. W., & Fisher, B. S. (2020). Stalking and cyberstalking victimizations research: Taking stock of key conceptual, definitional, prevalence, and theoretical issues. In H. C. (Oliver) Chan, & L. Sheridan (Eds.), *Psycho-criminological approaches to stalking behavior: An international perspective* (pp. 11–35). John Wiley & Sons.

Laurinaitytė, I., Michailovič, I., & Jarutienė, L. (2022a). *Asmens persekiojimas Lietuvoje: tyrimų ir praktikos situacijos analizė*. Mokslo studija. LSMC Teisės instituto mokslo tyrimai. Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas.

Laurinaitytė, I., Michailovič, I., & Jarutienė, L. (2022b). Dealing with stalking cases in Lithuania: The role of public perceptions and legal response. *Behavioral Sciences & the Law, 40*(5), 660–676. DOI: 10.1002/bsl.2597

Laurinaitytė, I., Michailovič, I., Jarutienė, L., & Zokaitė, J. (2021). Persekiojimo kriminalizavimo ir teismų praktikos ypatumai Lietuvoje. *Kriminologijos studijos, 9*, 77–99. DOI: 10.15388/CrimLithuan.2021.9.3

Matos, M., Grangeia, H., Ferreira, C., Azevedo, V., Gonçalves, M., & Sheridan, L. (2019). Stalking victimization in Portugal: Prevalence, characteristics, and impact. *International Journal of Law, Crime and Justice, 57*, 103–115. DOI: 10.1016/j.ijlcj.2019.03.005

Meloy, J. R., & Gothard, S. (1995). Demographic and clinical comparison of obsessional followers and offenders with mental disorders. *American Journal of Psychiatry, 152*(2), 258–263. DOI: 10.1176/ajp.152.2.258

Mullen, P. E., Pathé, M., Purcell, R., & Stuart, G. W. (1999). Study of stalkers. *American Journal of Psychiatry, 156*(8), 1244–1249. DOI: 10.1176/ajp.156.8.1244

Purcell, R., Pathé, M., & Mullen, P. E. (2004). Editorial: When do repeated intrusions become stalking? *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, 15*(4), 571–583. DOI: 10.1080/14789940412331313368

Smith, S. G., Chen, J., Basile, K. C., Gilbert, L. K., Merrick, M. T., Patel, N., Walling, M., & Jain, A. (2017). *The national intimate partner and sexual violence survey (NISVS): 2010-2012 state report*. National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.

SPARC (The Stalking Prevention, Awareness, & Resource Center, 2022). https://www.stalkingawareness.org/

Villacampa, C., & Pujols, A. (2019). Effects of and coping strategies for stalking victimisation in Spain: Consequences for its criminlisation. *International Journal of Law, Crime and Justice, 56*, 27–38. DOI: 10.1016/j.ijlcj.2018.11.002

Teisės aktai

Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, 2012-11-14, OJ L 315.

Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas Nr. XI-1425, *Valstybės žinios*, 2011-06-14, Nr. 72-3475.

Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 pakeitimo įstatymas Nr. XIV-934, *Teisės aktų registras*, 2022-03-22, Nr. 2022-05117.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XX skyriaus pavadinimo pakeitimo ir Kodekso papildymo 148^1 straipsniu įstatymas Nr. XIV-576, *Teisės aktų registras*, 2021-10-22, Nr. 2021-22115.

Lietuvos Respublikos pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymas Nr. XIV-169, *Teisės aktų registras*, 2021-01-20, Nr. 2021-00908.

ISBN 978-609-8324-02-0

Laurinaitytė, I., Michailovič, I., ir Jarutienė, L. (2022). *Rekomendacijos dėl persekiojimo prevencijos ir reagavimo į jį*. Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas.

Persekiojimas yra rimta visuomenės sveikatos problema ir žalinga viktimizacijos forma, sukelianti sunkias fizines, socialines ir (ar) psichologines pasekmes aukai, ypač persekiojimo artimoje aplinkoje atvejais. Šios problemos mastai auga, o prie to prisideda ir sparti skaitmeninių technologijų plėtra. Šiame leidinyje, remiantis atliktų tyrimų duomenimis, suformuluotos praktinės rekomendacijos įvairioms suinteresuotoms institucijoms, nevyriausybinėms organizacijoms bei plačiajai visuomenei dėl sėkmingo reagavimo į persekiojimą, pagalbos teikimo nukentėjusiems nuo persekiojimo asmenims, jų saugumo užtikrinimo ir prevencinio darbo galimybių įvairiose asmenų grupėse.

Mokslinį tyrimą „Persekiojimas artimoje aplinkoje: suvokimas, paplitimas ir reagavimo į jį galimybės Lietuvoje“ (PERARA) finansavo Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S-GEV-21-4. Projekto vykdytojų komanda – Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės instituto mokslininkės – prof. dr. Ilona Laurinaitytė (projekto vadovė), doc. dr. Ilona Michailovič ir dokt. Liubovė Jarutienė.

Išleido Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas
Ankštoji g. 1A, LT-01109 Vilnius
Tel. +370 5 249 7591. El. p. info@teise.org
Interneto svetainė www.teise.org